

УДК 347.73:336.7

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.88.2.3>

ДЕРЖАВНИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ОБІГОМ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ В УКРАЇНІ

Волинець В.В.,

доктор юридичних наук,

професор кафедри готельно-ресторанної справи,

Київський університет туризму, економіки і права

ORCID: 0009-0003-0714-236X

e-mail: volinets.law@gmail.com

Волинець В.В. Державний контроль за обігом віртуальних активів в Україні.

У статті досліджується актуальна проблема державного контролю за обігом віртуальних активів в Україні в контексті розвитку цифрової економіки, глобалізації фінансових систем та зростання популярності криптовалют. Автор наголошує на необхідності нормативно-правового врегулювання цієї сфери з урахуванням сучасного міжнародного досвіду, особливо в частині запобігання відмиванню коштів, фінансуванню тероризму та ухиленню від оподаткування.

Здійснено критичний огляд наукової літератури, присвяченої проблематиці державного контролю за обігом віртуальних активів в Україні і, водночас, наголошено на певних пробілах у цьому напрямі правових досліджень.

Зауважено про те, що на тлі активного розвитку блокчейн-технологій та криптовалютних ринків в Україні зросла потреба у формуванні ефективної системи контролю з боку держави, здатної забезпечити як прозорість операцій з віртуальними активами, так і захист прав учасників відповідного ринку. Водночас вітчизняне законодавство наразі перебуває на етапі становлення – прийнято базовий Закон України «Про віртуальні активи», однак багато підзаконних актів ще не розроблено.

Також було опрацьовано нормативне визначення віртуального актива як нематеріального блага, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі. Водночас наголошено на деяких практичних питаннях успішного застосування цього поняття, як з боку національних регуляторів, так і учасників ринку віртуальних активів.

Окрему увагу приділено ролі Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку як уповноваженого органу у сфері ліцензування та нагляду за постачальниками послуг, пов'язаних з віртуальними активами. Розглянуто також функції інших державних органів, зокрема НБУ та Державної податкової служби.

У висновках автор обґрунтовує необхідність посилення міжвідомчої взаємодії, цифровізації контролюючих процесів та впровадження сучасних ІТ-інструментів для моніторингу обігу віртуальних активів, що дозволить забезпечити правильний баланс між інноваційним розвитком і фінансовою безпекою держави.

Ключові слова: віртуальні активи, державний контроль, криптовалюта, законодавство, фінансова безпека.

Volynets V.V. State control over the circulation of virtual assets in Ukraine.

The article explores the pressing issue of state control over the circulation of virtual assets in Ukraine in the context of digital economy development, financial system globalization, and the growing popularity of cryptocurrencies. The author emphasizes the need for legal regulation of this sphere, taking into account international experience, particularly in the areas of anti-money laundering, countering terrorism financing, and tax evasion prevention.

The author makes a critical review of the scientific literature on the issues of state control over the circulation of virtual assets in Ukraine, and at the same time emphasizes certain gaps in this area of legal research.

Against the backdrop of blockchain technology and cryptocurrency market growth, Ukraine faces the urgent need to build an effective system of government oversight that ensures both transaction transparency and protection of stakeholders' rights. Although the Law of Ukraine "On Virtual Assets" has been adopted, the regulatory framework remains incomplete due to the lack of secondary legislation.

The author also elaborated on the regulatory definition of a virtual asset as an intangible good that is an object of civil rights, has a value and is expressed by a set of data in electronic form. At the same time, some practical issues of successful application of this concept by both national regulators and participants of the virtual asset market are emphasized.

Special attention is paid to the role of the National Securities and Stock Market Commission as the licensing and supervisory authority for virtual asset service providers. The article also discusses the functions of other state bodies, such as the National Bank of Ukraine and the State Tax Service.

The author concludes by justifying the necessity of enhanced interagency cooperation, digitalization of control processes, and the implementation of modern IT tools for monitoring virtual asset circulation to strike a balance between innovative development and national financial security.

Key words: virtual assets, state control, cryptocurrency, legislation, financial security.

Постановка проблеми. Динамічний розвиток віртуальних активів у сучасному світі, незважаючи на певні виклики для процесів глобалізації, є усталеним фактом. При цьому, незважаючи на активні спроби національних законодавців та міжнародних регуляторів, наразі у світі поки що не сформувався єдиний підхід до регулювання цього відносно нового фінансового інструментарію.

Наразі потенціал світової криптоіндустрії визначається мільярдами доларів капіталізації, як про це зазначив у своїй доповіді заступник міністра цифрової трансформації України. Він, додав, що темпи зростання цього сектору суттєво випереджають традиційні галузі економіки. В Україні є всі підстави для того, щоб ринок віртуальних активів став потужним сектором цифрової економіки. Відтепер, завдяки ухваленому Закону України «Про віртуальні активи» (про нього згодом) наша держава має всі шанси стати передовою країною для розвитку бізнесу в цій інноваційній сфері. Відтепер власники криптовалют в Україні зможуть її легально обмінювати та вносити до своїх податкових декларацій, а іноземні криптобіржі вперше працюватимуть в нашій країні на абсолютно легальних підставах [1]

Цілком природно, більшість країн та міжнародних інституцій не залишають його поза увагою та намагаються створювати відповідне правове поле для регулювання всіх можливих видів зазначених активів.

Стан опрацювання. Питанням правового регулювання віртуальних активів в Україні, а також в деяких інших державах, присвятили свої роботи В. Яроцький, О. Починок, Г. Рибікова, О. Ковригіна, С. Цукан, Р. Самсін, деякі інші науковці.

Водночас, незважаючи на досить активне опрацювання зазначеної в назві статті проблематики, далеко не всі питання регулювання віртуальних активів є розв'язаними в науковій літературі. Відповідно, ця робота покликана усунути деякі з цих невирішених питань.

Метою статті є пошук оптимальних шляхів удосконалення чинної моделі нормативного регулювання обігу віртуальних активів в Україні, спираючись на результати критичного авторського аналізу положень спеціального законодавства, а також з урахуванням провідного міжнародного досвіду в цій галузі.

Виклад основного матеріалу. Проблема правового регулювання віртуальних активів полягає в тому, що чинні правові норми та стандарти недостатньо адаптовані до вимог сучасного цифрового світу. Зокрема неврегульовані належними чином віртуальні активи несуть серйозні виклики фінансовій стабільності, боротьбі з фінансовою злочинністю та захисту прав споживачів [2, с. 78-79].

Розвиток віртуальних активів від спекулятивних інвестицій до нового класу фінансових активів спонукає держави в усьому світі розробляти вельми інноваційні способи їх врегулювання. Зокрема Європейський Союз, чий досвід в цьому напрямі є надзвичайно актуальним для України, перебуває на завершальній стадії нового регулювання ринків віртуальних активів після прийняття Регламенту Markets in Crypto Assets Regulation (MiCA) [3].

Критичний аналіз положень Закону про віртуальні активи демонструє, що є загалом адекватне відображення підходів Регламенту МіСА щодо правового статусу Постачальників щодо криптоактивів. Зокрема, «постачальниками послуг, пов'язаних з білінгом віртуальних активів» визначено лише комерційні суб'єкти, а саме – юридичні особи, які здійснюють один або кілька видів діяльності в інтересах третіх осіб, передбачених п. 8 ч. 1 ст. 1 Закону.

Водночас, як зауважує з цього приводу О. Починок, правовий статус емітентів віртуальних активів належним чином не конкретизовано. Однак власником або суб'єктом права власності на віртуальні активи можуть бути як фізичні, так і юридичні особи, якщо немає прямої заборони на набуття права власності на зазначені активи. Він не вносить додаткових деталей у розуміння терміна «емітент віртуальних активів», який використовується у ч. 5 ст. 5 Закону словосполучення «особа, яка бере на себе зобов'язання за забезпеченням віртуальним активом», оскільки до кола таких осіб можуть входити як фізичні, так і юридичні особи. Тому, на думку згаданого науковця, виникає потреба у належному визначенні кола емітентів віртуальних активів, що так само стосується і емітентів фінансових віртуальних активів, зазначених у ч. 6 ст. 4 Закону [4, с. 222].

Від себе принагідно додамо: незважаючи на наявні в аналізованому Законі правові конструкції, які певною мірою корелюють з концептуальним баченням побудови системи правового регулювання ринку віртуальних активів, запропонованими у Регламенті МіСА, варто зазначити, що певні основні елементи не були сприйняті або були пропущені під час розробки та прийняття Закону України «Про віртуальні активи». Зокрема, необхідним є подальше вдосконалення термінологічного апарату Закону, який за деталізацією та врахуванням особливостей окремих видів віртуальних активів поступається МіСА.

Інші регіони світу також не відстають у своїх прагненнях створити дієві регуляторні платформи для унормування правовідносин щодо обігу віртуальних активів. Як пишуть фахівці, в Об'єднаних Арабських Еміратах влада створює перший у світі регуляторний орган, діяльність якого буде зосереджено виключно на віртуальних активах. Своєю чергою, Швейцарія інтегрує в правову систему нормативно-правову базу для регулювання віртуальних активів, що дозволяє учасникам ринку отримати таку бажану правову визначеність щодо законодавчого та нормативного регулювання їхньої діяльності. А Федеральне управління фінансового нагляду Німеччини (BaFin) розглядає віртуальні активи як інноваційні засоби платежу, які мають різні назви на міжнародному та національному рівнях, такі як цифрові, віртуальні, альтернативні валюти чи криптовалюти. Позиція німецького регулятора полягає в тому, що віртуальні активи є специфічною одиницею обліку, яка може визначатися як фінансовий інструмент на підставі Федерально-го Закону «Про кредитну систему» [5, с. 229, 231].

Також неправильно буде оминати увагою досвід регулювання віртуальних активів у США – державі з найбільшою за обсягами та напевне найбільш технологічною (або «діджиталізованою») економікою в світі.

Так, у цій державі віртуальні активи віднесено до різновиду цифрових активів. Цифрові активи визначаються як будь-яке цифрове представлення вартості, яке реєструється в криптографічно захищеній технологічній системі. Цифрові активи в США не є фіатною валютою, оскільки не представлені у вигляді монет чи банкнот та не випускаються у цифровому вигляді центральним банком держави. Цифровий актив, який має еквівалентну вартість у національній валюті або виступає як аналог національної валюти, отримав назву конвертованої віртуальної валюти. Віртуальні активи та найрозповсюдженіший їх вид – криптовалюти, за роз'ясненнями податкової служби США – це приклад конвертованої віртуальної валюти, яку можна використовувати як платіжний засіб для оплати товарів та послуг, здійснювати цифрову торгівлю між користувачами та обмінювати на національні валюти держав чи цифрові активи [5, с. 230].

Для цілей федерального оподаткування цифрові активи розглядаються як майно. Загальні принципи оподаткування, які застосовуються до операцій із майном, застосовуються і до операцій із віртуальними активами. Вчинені операції з віртуальними активами, як правило, підлягають відображенню у податковій декларації. Оподатковуваний прибуток або збиток у платника податків можуть виникнути внаслідок здійснення таких операцій: продаж віртуального активу за фіатні кошти; обмін віртуальних активів на майно, товари чи послуги; купівля/продаж віртуальних активів. Таким чином, у США віртуальні активи визнаються різновидом конвертованої віртуальної валюти, яку можна використовувати як платіжний засіб.

Отже, наразі є всі підстави говорити про те, що значна кількість країн світу досліджує, розробляє, та ухвалює закони, щоб максимально привести віртуальні активи у відповідність до нормативних ознак фінансових послуг. Проте швидкість таких дій та підходи, які використовуються, залишаються фрагментарними та подекуди неоднорідними, адже кожна держава обирає свій власний вектор регулювання відповідно до національних інтересів.

Аналіз різних підходів до регулювання віртуальних активів в зарубіжних країнах демонструє, як пишуть Г.В. Рибікова та О.К. Ковригіна, що існує суттєва суперечливість і розбіжність поглядів щодо цього питання. Через те, що кожна країна має свій унікальний підхід до цього питання, на міжнародному рівні постають додаткові труднощі та розбіжності в підходах. Це, своєю чергою, створює ще більшу невизначеність і погіршує ситуацію на ринку криптовалют та інших цифрових активів, що далі негативно впливає на інвестиції і збільшує ризиковість операцій в глобальному контексті [2, с. 82].

Далі, як власне було заявлено в назві нашої статті, звернемось до вітчизняного досвіду правового регулювання віртуальних активів. При цьому головну увагу буде приділено саме питанням контролю і відповідальності в цій важливій та перспективній сфері національної економіки, особливо в контексті розвитку досконалої фінансової системи. 17 лютого 2022 р. Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про віртуальні активи» № 2074-IX (надалі – Закон про віртуальні активи). Його аналіз варто почати з основних понять.

Цей нормативний акт пропонує наступне визначення *віртуального активу* – це нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі. Існування та оборотоздатність віртуального активу забезпечується системою забезпечення обороту віртуальних активів.

Віртуальний актив може посвідчувати майнові права, зокрема права вимоги на інші об'єкти цивільних прав (п.п. 1 п. 1 ст. 1 розглядуваного Закону). Віртуальні активи є нематеріальними благами, особливості обороту яких визначаються Цивільним кодексом України та цим Законом.

Отже, запропоноване спеціальним законом визначення віртуального активу розкриває його цивільно-правову природу, вартісний характер, електронну форму вираження та здатність до вільного обігу за допомогою спеціальної системи забезпечення обороту віртуальних активів. Ці важливі ознаки правового та організаційно-правового характеру власне наповнюють змістом досі невідомий учасникам крипто-відносин концепт віртуального активу.

Своєю чергою, віртуальні активи можуть бути незабезпеченими або забезпеченими:

забезпечений віртуальний актив – це такий віртуальний актив, що посвідчує майнові права, зокрема права вимоги на інші об'єкти цивільних прав); забезпечені віртуальні активи посвідчують майнові права, зокрема права вимоги на інші об'єкти цивільних прав;

незабезпечений віртуальний актив – це, відповідно, віртуальний актив, що не посвідчує жодних майнових або немайнових прав; незабезпечені віртуальні активи, навпаки, майнових прав не посвідчують.

Далі, відповідно до ч. 2 ст. 18 Закону про віртуальні активи, діяльність постачальників послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів, допускається виключно за умови отримання дозволу на надання послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів відповідного виду. А в ст. 19 цього нормативного акта закріплюється розмір плати за видачу дозволу на надання послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів, для резидентів та нерезидентів України і також зазначено, що видача такого дозволу здійснюється у встановленому Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку порядку.

Наразі такий порядок ще не розроблений. Через це незрозуміло, що саме мав на увазі законодавець під терміном «дозвіл». Оскільки за такий дозвіл постачальники послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів, повинні будуть сплатити певну грошову суму, можна припустити, що він буде утворювати документ, що засвідчуватиме дозвіл держави на право надання послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів, постачальником. При цьому, для того, щоб отримати такий дозвіл, постачальники послуг повинні будуть відповідати певним, установленим відповідним державним органом, умовам. Фактично, можна говорити про те, що український законодавець запроваджує ліцензування постачальників послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів, хоча при цьому чомусь не використовує більш коректний термін «ліцензування» [6, с. 70].

Що ж стосується питання про регулювання віртуальних активів в Україні, то воно здійснюється Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку (далі – НКЦПФР) та

Національного банку України (надалі – НБУ). Ці інституції державної влади забезпечують розроблення та реалізацію комплексних заходів щодо унормування, контролю, нагляду за ринком віртуальних активів, регулювання правил функціонування постачальників послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів, а також заходів щодо запобігання і протидії зловживанням і порушенням на ринку віртуальних активів.

Контроль за оборотом забезпечених віртуальних активів, що забезпечені окремими об'єктами цивільних прав, на умовах, передбачених Законом про віртуальні активи, у межах своїх повноважень можуть здійснювати також інші державні органи, якщо до їхньої компетенції віднесено регулювання обороту окремих об'єктів цивільних прав та/або реєстрації правочинів з такими об'єктами цивільних прав.

Декілька слів про правоохоронну складову в процесі регулювання віртуальних активів в Україні. Державна служба фінансового моніторингу України (Держфінмоніторинг) активно виявляє та сприяє розслідуванню схем, пов'язаних із використанням криптовалют у процесі легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом. Адже очевидно, що криптовалюти (інші віртуальні активи) дедалі активніше використовуються в складній екосистемі кібер-злочинності [7, с. 47].

Так, наприклад, у річному звіті Держфінмоніторингу за 2022 рік окремо наголошено на тому, що сьогодні цифрові активи в Україні використовуються злочинцями під час скоєння наступних злочинів: 1) фінансування війни та тероризму (сепаратизму); відмивання доходів від корупційних діянь; 2) розкрадання бюджетних коштів та коштів державних підприємств; 3) відмивання доходів від злочинів, пов'язаних з шахрайським заволодінням коштами громадян та юридичних осіб, шляхом обману [8].

Примітно, що Закон про віртуальні активи не пропонує конкретних механізмів контролю за діяльністю Постачальників після реєстрації (передбачено лише декларовані повноваження НКЦПФР), не регулює діяльність децентралізованих бірж, які активно здійснюють свою діяльність в Україні. На думку деяких фахівців, це пов'язано з тим, що діяльність криптовалютних бірж є відносно новим явищем, яке потребує подальшого вивчення науковцями не тільки з економічних позицій, а й з юридичних [4, с. 227], зокрема в частині запровадження дієвих механізмів контролю та відповідальності.

За результатами авторського дослідження положень Закону про віртуальні активи С. Грицай доходить висновку про те, що реалізація віртуальних активів у правовому полі України можлива виключно через спеціально визначеного посередника, а саме – постачальника послуг з обігу віртуальних активів. Ним виступає: а) при процедурі прямого продажу – учасник ринку, що має дозвіл на надання посередницьких послуг, пов'язаних з віртуальними активами; б) при процедурі обміну – відповідний учасник, який має дозвіл на надання операцій з обміну віртуальних активів на інші віртуальні активи та валютні цінності [9, с. 22].

Свою чергою, у розвиток наукової дискусії в згаданому напрямі, уже згаданий вище автор О. Починок пише, що Закон про віртуальні активи не застосовується до правовідносин, пов'язаних із випуском, обігом, зберіганням і погашенням *електронних грошей*, а також до правовідносин, що виникають під час емісії, обігу, викупу цінних паперів та виконання зобов'язань за ними, укладання і виконання деривативних контрактів, заміни сторони деривативних контрактів та вчинення правочинів щодо фінансових інструментів на ринках капіталу, експлуатації програмних або програмно-апаратних комплексів обміну електронними даними, в яких забезпечується здійснення зазначених правовідносин щодо фінансових інструментів, а також відносини, що виникають під час провадження професійної діяльності на ринках капіталу та організованих товарних ринках [4, с. 225].

Натомість сфера застосування Закону належить до правовідносин, що виникають за таких параметрів: 1) у разі постачання послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів, якщо суб'єкти таких правовідносин мають зареєстроване місцезнаходження або постійне представництво на території України; 2) у зв'язку з вчиненням правочину, предметом якого є віртуальний актив, якщо сторони визначили право України як таке, що підлягає застосуванню до правочину загалом або до окремої його частини; 3) у зв'язку з вчиненням правочину, предметом якого є віртуальний актив, якщо обидві сторони правочину є резидентами України; 4) у зв'язку з вчиненням правочину, предметом якого є віртуальний актив, якщо особа, яка здійснює операції з віртуальними активами у своїх інтересах (набувач віртуального активу), є резидентом України.

Загалом варто погодитись із думкою С. Грицяя про те, що правова недосконалість поняття та правової природи віртуальних активів сприятиме різного роду непорозумінню у правозастосовній діяльності. Для того, щоб уникнути таких складнощів при використанні віртуальних активів у майбутньому, при вирішенні судових спорів, і з огляду на велику кількість різновидів віртуальних активів, автор наполягає на необхідності суттєвого вдосконалення тексту Закону про віртуальні активи [10, с. 247].

Висновки. Здійснений у цій роботі науковий аналіз питань забезпечення державного контролю за обігом віртуальних активів в Україні спонукає зробити наступні висновки.

1. Незважаючи на уже досить тривалу історію використання, великий попит на трансакції і навіть велику кількість шахрайських зловживань щороку з істотними економічними наслідками, наразі у світі поки що не сформувався єдиний ефективний підхід до регулювання обігу віртуальних активів. Натомість законодавці більшості країн світу, передусім з розвинутими моделями ринкової економіки та повагою до закону і правопорядку, не залишають активних спроб вплинути в регуляторний спосіб на визначення юридичної природи та параметри правового регулювання віртуальних активів.

2. Проаналізовано ключові положення спеціального Закону України «Про віртуальні активи» 2022 р., а також визначені повноваження Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку в частині регулювання ринку віртуальних активів в Україні. Визначено, що ці державні інституції відповідають за встановлення правил функціонування цього ринку, контроль за діяльністю постачальників відповідних послуг та протидію зловживанням. Також наголошено на важливій ролі Держфінмоніторингу у боротьбі з кіберзлочинністю, зокрема виявлення випадків використання криптовалют для легалізації злочинних доходів, фінансування війни, тероризму та інших злочинів. Водночас аргументовано авторську позицію про те, Закон про віртуальні активи має низку прогалин, зокрема відсутність механізмів контролю за постачальниками після реєстрації та нерегульованість діяльності децентралізованих бірж, що свідчить про необхідність подальшого дослідження цього правового питання.

3. Нарешті, урахувуючи той факт, що Україна 23 червня 2022 р. набула статусу кандидата на членство в Європейському союзі, варто очікувати, що вітчизняне законодавство буде адаптовано до чинного європейського регуляторного середовища, зокрема і до оновленого у 2023 р. та уже згаданого в цій статті Регламенту регулювання ринку криптоактивів (MiCA). Висловлено припущення про те, що лише з часом можна буде визначити, наскільки правильною та практично ефективною буде імплементація Україною норм про обіг віртуальних активів у внутрішнє законодавство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Обмін віртуальних активів та робота криптобірж стануть повністю легальними в Україні. URL: <https://finap.com.ua/uk/obmin-virtualnih-aktiviv-ta-robota-kriptobirzh-stanut-povnistyulegalnimi-v-ukrayini/> (дата звернення: 3.04.2025).
2. Рибікова Г.В., Ковригіна О.К. Особливості правового регулювання обігу віртуальних активів в Україні та світі. *Молодий вчений*. 2024. № 3. С. 78–84. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2024-3-127-7>.
3. Markets in Crypto-Assets Regulation (MiCA). URL: <https://www.esma.europa.eu/esmas-activities/digital-finance-and-innovation/markets-crypto-assets-regulation-mica> (дата звернення: 3.04.2025).
4. Починок О. Структура правових відносин, пов'язаних з обігом віртуальних активів. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». 2023. № 4. С. 219–231. DOI: <https://doi.org/10.23939/law2023.40.219>.
5. Цукан С.В. Міжнародне регулювання обороту віртуальних активів: основні положення та принципи. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Серія *Право*. 2024. Вип. 81. Ч. 2. С. 228–233. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.2.35>.
6. Самсін Р.І. Державне регулювання у сфері обігу віртуальних активів в Україні. *Право та інновації*. 2022. № 4. С. 69–74.
7. Каменський Д.В., Титаренко С.С. Віртуальні активи як інструмент легалізації майна, одержаного злочинним шляхом: порівняльно-правовий аспект. *Науковий вісник Ужго-*

- родського Національного Університету. 2023. Вип. 80. Ч. 2. С. 41–50. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.80.2.6>.
8. Річний звіт Держфінмоніторингу за 2022 рік. 62 с. С. 27–30. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/0350/zvity/zvit2022ukr.pdf> (дата звернення: 04.04.2025 р.).
 9. Грицай С. Порядок реалізації віртуальних активів в Україні. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Юридичні науки*. 2022. Вип. 1 (61). С. 18–23.
 10. Грицай С.О. Правова сутність дефініції «віртуальні активи» у Законі України «Про віртуальні активи». *Аналітично-порівняльне право*. 2022. № 1. С. 244–248. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.01.45>.